

JUAN ANTONIO MOGEL, OLERKARI

GIZONA

Ez dakit egia dan Mogel aundiak bere "Peru Abarka"-n emoten dauskun esaera au: "Jan Sarrija, jan-gartzu". Ba liño legez: sarri jan ezker, gosea jaku uxatzen. Beragaz oster, ez da olan jazoten. Zenbait itzaldi, omenaldi. liburu, idaztiño ta abar osotu doguz atzo ta gaur J. A. Mogel goratuz, edo-ta Mogeldarrak aupatu nairik.

Dakizunez, ba, iru izan ziran Mogel abizenekoak: Juan Antonio, Markiña'n erretore luzaro egon eta berton 1804'an il zana; eta onen loba Juan Jose ta Bizenta, biok euskal idazle ospe aundikoak. Juan Jose 1811'tik 1849'ra Markiña-Xemein'go erretore, eta Bizenta, Azkoiti'n jaioa ta ezkontuta Bilbo'n luzaro bizi izana.

J.A. Mogel'ek asko idatzi eban, euskeraz eta erderaz. Idazle argi ta etorri ugarikoa, ona bere euskal liburu batzuk: 1. **Konfesio ta Komunioko Sakramentuen gañean Erakasteak**, gipuzkeraz; 2. **Konfesiño ona**; 3. **Kristinauaren jakinbidea**; 4. **Peru Abarka**; 5. **Ipuin eta bertsoak**.

Mogel eta Añibarro, arratiarra, bata Markiña'n txauburu ta beste franziskota reliz-izlari, sasoi bardin samarrekoak eta adiskide miñak ziren. Añibarro goratuz au diñosku Mogel'ek bere **Konfesiño Ona** liburuan: "Gura dabena sinistu Bizkaiko euskeriak ez deusala ezer zor kipu-tzenai, irakurri begi liburu onek baño leenago urtengo dabena neure adiskide andi, ta gauza onetan neure biarlagon legez egiten dan Aita Fray Pedro Antonio Añibarro Zarauzko Kolejio A. San Franziskoren Ordenan Misiolarijak bizkaitarrentzat atera dabena liburu txikar, baño urte guztiak baño geijago balio dabena". Eta Añibarro'k Mogel'gaitik bere **Gramática Bascongada'n**: "Bizkaiko abade jainkozale, langille, jakintsu, errukior eta arabera-koenatarikoa izan da".

Idazle jakintsu onen lanik ederrena, baiña, **Peru Abarka** dogu, gaurko beintzat. Orixe'k onela idatzi eban 1927'an liburua au goratuz: "Bizkaia'n ez ezik Euskalerrria'n argitara den liburutik ederrenetakoa da **Peru Abarka** (1881). Euskal-biziera gai artu zuen, eta orregatik zaigu zalegarriago. Peru nekazaria, eskolagabea, euskeraz besterik eztakiena, Maisu Juan sendagillearekin ariarazten du. Peru ederki bezain Maisu Juan gaizki mintzatzen da. Gure Basarte'ko Irakasleak erakusten dizkio Maisu Juan'i ta guri ola, errota, eundegi, arandegi ta gai erako lantegietan eta bildegietan diran gauzak eta itzak. Esaera, oikuntza, neurtitz, atsoititz eta olakoak edertzen dute iburu au... Izkerre apaina, bizia, etorria, ugarria ta egokia du" (**Euskal Esnalea**, 232 orrialdean).

Giza-arloan ezpiritu zabalekoa genduan. Naiz erritar bategaz naiz erbestetar jakitunaz, jokabide bardiña eukana. Etzan aundi-zale, eliztar zale baiño. Apaiza zanez, bere mendeko krirstauak zaindu ta zuzendu bear zituen; orretan egin euskuzan bere egiñalak. Euskal idazle izan ba'zan be, bere eliztarrak zituan elburu.

Idazle ta euskalari guren zanez, bere garaiko askogaz izan eban artu-emon. Mogel gertu egoan beti nornairi laguntza emoteko, eskua luzatzeko, ta doai au ederra izan oi da adiskidetasunezko lokarriak estu-estu egiteko. Etxekoak lagun miñak zituen, Añibarro, Paulo Astarloa eta abar, eta adiskide zitun erbesteko jakintsuak. Humboldt doitarra bigarren Euskalerriratu zanean, asko lagundu eutson Mogel'ek; eta Humboldt' i atsegin jakozan arek Markiña'ko iturriari jarritako bertsoak: 'Karlos Irugarrena/ Bizkaiko jaun dela/ Markiñako uriak/ egin dau onela./ Ugarteko axpeetan/ daukat jatorria,/ ubide sakonetan/ ekarri ugarria,/ Ur au ederra zala/ esanik aituak/ alan arindu dira/ neke ta kastuak'. Adiskide zituen Vargas Ponce ta ingurukoak, aren idaztietatik agiri danez.

Idazle legez bikaiña dogu Mogel. Nik onela idatzi neban neure **Euskal Literatura'n**: "Istinga zabal bateko ura bezain gardena dogu Mogel'en izkerre. Edozertan trebe darabil idazkortza; euskera ez duela gaiztasunik ez eziñik nornairi adierazten emanaz. Mogel euskal idazle klasiku bat dogu, oberenetarikoa izan ere. Ba-ditu akats batzuk —nork ez?—, joskeran batez ere. Baiña ez da arritzekoa, jaiotzeko bait zeuden oraindik gure erri-euskeraren joskerre jatorra tinkotu zuten Arana-Goiri, Azkue, Altube, Orixe ta besteak" (II, 26 orrialdean).

OLERKARI

Eder-zale zan Mogel. Onek eta norbere izkuntza ondo jakiteak, ikaragarriro erreztu oi dau olerkigintza, edo bertsoigintza beintzat. Eta **Peru Abarka**'ren aita bertsoigintzan be jarduna dogu. Beronen loba Bizenta A. Mogel'ek **Ipuin Onak** liburua argitaratu eban, izlaur egindako berrogetamar ipuinezko liburua; ementxe datoz geigarri lez zortzi alegi osabak bertsoz idatzitakoak: 1. **Andra alarguna ta olloa**; 2. **Otsoa ta antxumea**; 3. **Lapurrak eta ollarra**; 4. **Baserritarra ta basaurdea**; 5. **Zakurra ta katua**; 6. **Katamotza ta zakurra**; 7. **Katu eizari basokoa**, eta 8. **Astoa eta otsoa**.

Etziran oneik bakarrik ondu zituanak. Bizenta'k diñoskunez, pillo galanta eukan bere osabak idatzita eta berak pillo orretatik banaka batzuk artu ebazan, adigarri

lez zortzi oneik bere liburu ipuiñez betean sarturik. Nun dira beste alegiak? Orainarte beintzat ez dakigu ziurrik.

Gerago, Julio Urkixo'k (ikus RIEV, 1907, 90 or.) oar-azten dauskunez, Azkue jaunak bialdu eutsen alegi-mordo bat Paris'ko Laterri Bibliotekan (A.d'Abbadie Bil-duma) kopiauta. Pillo onetan 35 alegi edo ipuin datoz eta amarren oiñean onela irakuten da: "**Mogelena**", au da, 3, 6, 12, 15, 20, 25, 28, 30, 31 ta 32'garrenak daroe ori.

Munduko ipuinlari jatorren oiñatzez bide egiñik, azal ta mamin ondo buruturik eskintzen dauskuz Mogel'ek bertso-lan oneik be. Irakur oso-osoa **Andra elarguna ta oiloa** deritxona ta emon zeuk eretxia.

"Andra alargunak eban
zorionez etxean
ollo arrautzaria:
ta zan ikusgarria
egunoro ifintea
utsik baga arrautzea.

Diño bere artean:
"Emon yeutxadanean
aldi batez artoa,
arrautz egunekoa
beti yeustak egiten.
Zerbada, eroaten
bayeutsat nik bi bider?"

Arrautz'bat ez dok ezer
emonik janaldi bi:
egingo bere nok ni
andi tzar biren jabe.
Zelan bada ez yauek
asmatu onangorik?"

Alan ero-erorik
gizendu zan olloa
ta arrautza batekoa
alpertu zan guztia.

**Beti izan da egia
geiegi billatzea
utsean geratzea".**

Amabostgarrenak **Otso gaixotua ta ardi askojakiña**
dau izenburu. Onela asten da:

"Otsoa dabil basoetan
basterrak guztiak galduten,
emen ostu bestean ilten
jausi da txakurren ortzetan:

Eta aginka ebagirik
itziten dabee gaiztoak
galdurik bere lau zenkoak,
baia orregaitik bizirik".

Egun ta egun ondu da zerbait eta goseak artu dau,
eizeak ez dautso emoten eta bedarraz ezin atondu. Ardi
bat dabil antxe jaten, eta miñetan dagoala-ta, ura eskatzen
dautso ontzi baten. Eta ardiak:

"—Ura nai dok nik ekartea? Gura eunke malmutz, garbitu
—dirautso urtento ardiak—, polito polito zintzurra,
ez erabil eu egarriak; ta atarako neure azurra
gosea dok, luki, gosea. ire aginetan apurtú

Arinik ezin doanean
asmadu dok ire egarria
eta azala errukarria
guzur utsa daukak miñean".

Ez eutsen ardiak malmutzari urik eroan. Eta ipuinla-
riak ondoren erakusle lez, bakotxak gordeteko diñosku
norbere burua gaizto deunga guztietatik; ez siñistu euren
berba leunik, izen ez gaitzean galduak.

Onelaxe zuur, pipertsu ta eder osotuak ditugu
Mogel'en alegi guztiak; baekian nundik nora joian. Bertso
guztiei darien gatza ta gozotasuna, miresgarriak dira, bizi-
bizi, euskera garbi ta errezean onduak. Arabar Samanie-
go'ri naiz Iriarte'ri ez dautse ezer zor, ez mamiñez ez izke-
raz. Neurkeran eta oskidetzan ez dautzu akatsik egiten.
Zabal-aztea merezi leukie alegiok.

AITA ONAINDIA